

УДК 37.014:323.21

Н. О. ЧИРКОВА,
 аспірант кафедри суспільного розвитку
 і суспільно-владних відносин,
 Національна академія державного управління
 при Президентіві України

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ЯК ІМПЕРАТИВ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена аналізу функціонування громадянської освіти в Україні на сучасному етапі її розвитку. Проаналізовано нормативно-правові акти, що визначають основні положення про громадянську освіту. Описано урядовий підхід до громадянської освіти в Україні, що базується на співпраці з групою недержавних експертів, які, у свою чергу, співпрацюють із міжнародними донорами. Виявлено недоліки і переваги стану розвитку громадянської освіти в Україні. Розглянуто громадянську освіту як один із потужних чинників становлення громадянського суспільства шляхом формування демократичних цінностей.

Визначено напрями належного функціонування громадянської освіти для розвитку громадянського суспільства в Україні відповідно до глобальних і внутрішніх викликів, зокрема обраного євроінтеграційного шляху, проведення реформ у різних сферах суспільного життя.

Ключові слова: громадянська освіта, громадянськість, громадянське суспільство, освіта для громадянського суспільства, демократична громадянськість.

N. O. CHYRKOVA,

postgraduate student in the Department of Public Development and public-government relations, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

CIVIC EDUCATION AS AN IMPERATIVE FOR THE DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY

The paper is devoted to the analysis of the functioning of civic education in Ukraine at the present stage of its development. The normative legal acts defining the basic provisions of civil education are analyzed. The government approach to civic education in Ukraine is described, which is based on cooperation with a group of non-state experts who, in turn, work with international donors. The drawbacks and advantages of the development of civic education in Ukraine are revealed. Civil education is considered as one of the most powerful factors in the formation of civil society through the formation of democratic values.

The research outlines the directions of the proper functioning of civic education for the development of civil society in Ukraine in accordance with the global and internal challenges, in particular chosen path of eurointegration, implementation of reforms in various spheres of public life.

Key words: civic education, citizenship, civil society, education for civil society, democratic citizenship.

Н. А. ЧИРКОВА,

аспірант кафедри общественного развития и взаимодействия общества и власти, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины

ГРАЖДАНСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ИМПЕРАТИВ РАЗВИТИЯ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Статья посвящена анализу функционирования гражданского образования в Украине на современном этапе ее развития. Проанализированы нормативно-правовые акты, определяющие основные положения о гражданском образовании. Описан правительственный подход к гражданскому образованию в Украине, основанный на сотрудничестве с группой негосударственных экспертов, которые, в свою очередь, сотрудничают с международными донорами. Вывявлены недостатки и преимущества состояния развития гражданского образования в Украине. Гражданское образование рассмотрено как один из мощных факторов становления гражданского общества через формирование демократических ценностей.

Определены направления надлежащего функционирования гражданского образования для развития гражданского общества в Украине в соответствии с глобальными и внутренними вызовами, в частности избранного евроинтеграционного пути, проведение реформ в различных сферах общественной жизни.

Ключевые слова: гражданское образование, гражданственность, гражданское общество, образование для гражданского общества, демократическая гражданственность.

© Чиркова Н. О., 2017

Громадянська освіта повинна дати можливість довести, що людина є громадянином не лише де-юре, а й де-факто.

Л.Лук'янова

Постановка проблеми. Формування громадянського суспільства в будь-якій державі неможливе без функціонування в її системі освіти дієвих напрямів громадянської освіти, виховання демократичних цінностей в індивідів, реалізації здобутих ними знань про права людини. На тлі суспільних перетворень та їх трансформацій у системі освіти важливу роль відіграє питання формування громадянина, його громадянської культури, освіченості в правовому, суспільному та політичному полі. Питання власне громадянської освіти постає в цьому аспекті одним із ключових. Особливу роль у виокремленні громадянської освіти як сектору відіграють ті процеси, що пов'язані з обраним Україною курсом інтеграції в європейський та світовий освітній простір. Адже пріоритетом нашої країни проголошується саме формування свідомого, активного, демократичного громадянина, здатного жити та діяти в громадянському суспільстві, що постійно оновлюється та розвивається [6]. Освіта, як ресурс розвитку громадянського суспільства, передбачає створення можливостей для розвитку особистості, що є важливим чинником не лише процесу трудової діяльності, а й гуманних соціальних демократичних відносин.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Останнім часом зусилля українських науковців і педагогів-практиків спрямовані на пошуки оптимальних шляхів реалізації громадянської освіти молоді. Проблеми громадянської освіти присвячені роботи таких учених, як Н.Амельченко, Я.Боренько, М.Вішке, І.Галактіонова, О.Жадько, М.Іванов, М.Лациба, М.Пилинський, О.Тягло. У працях цих авторів висвітлюється аналіз сучасних нормативно-правових актів, що пов'язані з освітніми програмами та проблемою виховання громадянськості в Україні. Однак недостатньо уваги приділяється визначенню напрямів належного функціонування освіти як імперативу розвитку громадянського суспільства.

Слід зазначити, що в нашій країні на сьогодні все ще відсутня безперервна система громадянської освіти в навчальних закладах, яка мала би включати комплекс соціально-гуманітарних предметів у поєднанні з багатоманітним міжпредметним зв'язком. Відсутня чітка визначеність структури системи громадянської освіти, яка одночасно була б зручною для впровадження в систему вітчизняної освіти.

Метою статті є аналіз функціонування громадянської освіти в Україні на сучасному етапі її розвитку та визначення напрямів її належного функціонування для розвитку громадянського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Наскільки потреба в громадянській освіті сформувалась у суспільстві? Відповідно до результатів соціологічних досліджень, проведених у 2016 р. фондом “Демократичні ініціативи” ім. Ілька Кучеріва та Центром Разумкова, 56,8% громадян України вказують на актуальність проведення державної політики, спрямованої на об'єднання суспільства, і тільки 16,2% – вважають освітні програми головним засобом для досягнення цієї інтеграційної мети. Це демонструє прогалину громадянської освіти в суспільстві. Дослідження обізнаності, проведене ПРООН у липні–вересні 2016 р., засвідчило, що 35% українців не свідомі у своїх громадянських правах. Слід звернути увагу й на те, що 2/3 респондентів вважають, що не мають впливу на життя в державі, що демонструє загальний рівень недовіри громадян до державної політики, держави, її установ та організацій. Також дослідження щодо перспектив громадянської освіти свідчить, що переважна більшість (90%) переконана в її надзвичайній важливості для України. Разом із тим соціологічне опитування “Молодь України 2017” виявило підвищену зацікавленість молодого покоління до сприяння позитивним змінам на місцевому та регіональному рівнях. У комплексі це підтверджує важливість зміцнення

громадянської освіти в Україні та формування в системі освіти громадянськості як цінності, а також необхідність посилення рівня обізнаності громадян щодо їхніх прав та обов'язків для формування потужного громадянського суспільства.

Громадянська освіта, як елемент системи освіти в цілому, у сучасних умовах складає базову і системну проблему в контексті розвитку українського громадянського суспільства, оскільки через неї (як через інститут громадянського суспільства) формуються та виражаються цінності, інтереси та потреби індивідів та їхніх колективів.

Сьогодні в Україні ця проблема перебуває й за межами освітніх реформ, що активно впроваджуються. Так, у схваленій урядом у 2016 р. Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року [12] про громадянську освіту конкретно не згадується. Водночас прийнятий у вересні 2017 р. новий Закон “Про освіту” [7] визначає, що держава зобов'язана створити умови для здобуття громадянської освіти, спрямованої на формування компетентностей, пов'язаних із реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина. Верховенство права, свобода та громадянська/демократична політична культура – це одні з основних принципів освіти в Україні. Цей Закон визначає 12 ключових компетентностей, що відповідають меті та принципам освіти, і додатково наскрізну компетентність, пов'язану з критичним мисленням. Громадянські та соціальні компетентності визначаються як ті, що пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей. Однак ресурси для виховання свідомих, відповідальних громадян у вищезазначеному документі не є визначеними.

На шляху до демократії наша держава демонструє як можна мати демократичну Конституцію та правові закони і водночас не виконувати ці норми в суспільному житті. Отже, демократія не стала цінністю для багатьох людей, але, як свідчать дослідження провідних учених К.Вельцеля та Р.Інглгарта щодо співвідношення демократичних цінностей та інститутів, саме формування демократичних цінностей шляхом освіти має передувати становленню демократичних інститутів, формуванню громадянського суспільства, інакше воно, за визначенням Т.Каротерса, стане “декоративним”, а сама демократія – недодемократією, “сірою зоною”. К.Вельцель та Р.Інгларт упевнені, що наявність демократичних правових норм та інституцій мало що змінює в суспільстві, у якому демократія і рівність усіх перед законом не стали цінностями: “Правові зміни часто неефективні за відсутності змін цінностей” [13]. Це змушує вчених знов і знов привертати увагу до аксіологічних вимірів, громадянських проблем, демократичних цінностей українського суспільства, пошуку шляхів їх формування в контексті системи освіти.

Загалом громадянська освіта нині офіційно так і не стала предметом окремого викладання та навчання. Національно-патріотичне виховання традиційно з часів проголошення незалежності мало важливіше значення, тому навчальні підходи можна розглядати як безсистемне використання різних інструментів, спрямованих на вирішення дилеми між національним вихованням у значенні патріотизму і громадянським вихованням у значенні основних цінностей прав людини та демократії. Сучасні розробки спрямовані на те, щоб змінити цей двобічний підхід, проте немає єдиного розуміння різних суб'єктів, і це має вигляд механічного поєднання різних підходів із великою кількістю суперечливих моментів. Зокрема, аналіз проекту Концепції громадянської освіти в Україні [8] демонструє дуже широке розуміння мети та завдань громадянської освіти та, по суті, перетворює всі предмети загальноосвітньої школи, за винятком фізико-математичної галузі, на провідників громадянської освіти.

Така розпорошеність громадянської освіти по різних предметах, з одного боку, має позитивний сенс, оскільки дає змогу багато суспільствознавчих і гуманітарних дисциплін спрямовувати на виховання активного громадянина і демократичного громадянства, а, з другого боку, має і свій суттєвий недолік, оскільки “розмиває” громадянську проблематику і не створює якогось

цілісного уявлення про громадянськість. Водночас концепція Нової української школи (НУШ) посиляється на наскрізні соціальні та громадянські компетентності, які має забезпечувати система освіти. Соціальна та громадянська компетентності визначаються, як: усі форми поведінки, які потрібні для ефективної та конструктивної участі в громадському житті, у сім'ї, на роботі; уміння працювати з іншими на результат; уміння запобігати конфліктам і їх розв'язувати, досягати компромісів; повага до закону; дотримання прав людини і підтримка соціокультурного різноманіття. Загалом нове “реформоване” розуміння є інтегральним компетентнісним підходом до освіти, що не містить чіткого розмежування між освітою та вихованням.

Крім того, громадянська освіта також спирається на Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки, яка наголошує на активізації комплексних заходів, спрямованих на підвищення громадянської освіти населення щодо можливості захисту своїх прав та вираження інтересів через різні форми демократії участі; включенні до навчальних програм загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладів курсів і тем з питань розвитку громадянського суспільства [9]. Згідно з цією стратегією на МОН було покладено відповідальність за узагальнення досвіду та розробку нової концепції і програми громадянської освіти, чого досі немає в повноцінному обсязі. Тим не менш, позитивні зрушення з 2014 р. полягають у тому, що громадянська освіта представлена в нормативній системі окремо, а в основу освітньої реформи покладено компетентнісний підхід.

У сучасних документах Європейських інститутів, насамперед Ради Європи, акцент у громадянській освіті робиться на формуванні саме демократичної громадянськості. Виховання демократичної громадянськості (Education for democratic citizenship) розуміється в європейському освітньому просторі як навчання, проведення тренінгів, поширення інформації, а також як практична діяльність з метою надати учням і громадянам певні знання про права і свободи людини, політичні інститути відповідного суспільства, уміння відстоювати права і свободи і, що є важливим, демократичні цінності [2].

Урядовий підхід до громадянської освіти в Україні сьогодні базується на співпраці з групою недержавних експертів, які, у свою чергу, співпрацюють із міжнародними донорами. Наприклад, МОН є головним партнером у міжнародних проектах із громадянської освіти, які фінансуються Радою Європи з 2008 р. за участю різних громадянських організацій на рівні формальної освіти. Так, діюча програма “Демократична школа” проводиться Європейським центром імені Вергеланда і зосереджується на запровадженні Хартії Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини; Асоціація викладачів історії, громадянства та суспільних дисциплін “Нова Доба” проводить заходи для вчителів, які викладають історію, демократичне громадянство та управління школою; Благодійна організація “Вчителі за демократію та партнерство” проводить програми з інновацій у галузі викладання, громадянської та правової освіти, критичного мислення, розвитку громади та сталого розвитку.

Існують також і програми та провайдери, що належать до неформальної освіти: Національна програма з прав людини “Розуміємо права людини”, що передбачає комплексні навчальні тренінги з прав людини та наставництво для активістів, учителів, молоді, журналістів та інших цільових груп; Українська Академія лідерства – навчальна програма для молоді, яка має загальну середню освіту, спрямована на розвиток особистості та соціальне лідерство; Національна програма “Молодіжний працівник” – навчальна програма для молодіжних працівників, яка проводиться Міністерством молоді та спорту у співпраці з ПРООН та має на меті забезпечити навчальну базу для роботи з молоддю відповідно до Європейської рамки компетенцій (спеціальна програма з громадянської освіти для молодіжних працівників розпочалася в 2017 р.); Програма Британської ради “Активні громадяни” з підготовки соціальних лідерів, яка забезпечує проведення семінарів та невеликі гранти для груп, що ініціювали соціальні зміни в громадах.

Наразі організація “Відкритий університет Майдану”, що виникла під час акцій протесту на Майдані в 2013–2014 рр. серед викладачів, випускників бізнес-шкіл та активістів, прово-

дять заходи, спрямовані на активізацію громадянської участі, та створила он-лайн-платформу громадянської освіти для дорослих “Відкритий університет Майдану он-лайн”, яка на сьогодні містить близько 40 он-лайн-курсів, серед яких є і “Школа свідомого громадянина”.

Громадянська освіта також представлена на українській безкоштовній освітній он-лайн-платформі Prometheus і охоплює сім конкретних тем: економіка, боротьба з корупцією, розвиток міст, державна політика, гендерна політика, соціологічні дослідження та лобювання. Багато провайдерів працюють на місцевому рівні з конкретними питаннями громадянської освіти, спираючись на вже існуючі програми або розробляючи власні.

Слід зазначити, що спеціальних мереж або платформ для співпраці між провайдерами громадянської освіти в Україні немає. Тому існує багато непов’язаних між собою проектів, а освітні програми та концепції можуть суперечити одна одній.

На відміну від національно-патріотичного виховання, громадянська освіта досі не відображена в державному бюджеті України. Фінансування забезпечується міжнародними донорами та організаціями (Рада Європи, агентства USAID, агентства та програми ООН (такі як ПРООН, ЮНІСЕФ, Фонд народонаселення ООН та Волонтери ООН)). Крім того, у фінансуванні беруть участь посольства та інші програми, які пропонують невеликі гранти. Позитивні зрушення в тому, що стосується фінансування громадянської освіти з державного та місцевих бюджетів, помітні в рамках молодіжної політики. Розподіл бюджетних витрат визначений державною цільовою соціальною програмою “Молодь України” на 2016–2020 рр. [11]. Головним пріоритетом цієї програми є підтримка громадянської освіти та національно-патріотичного виховання – проведення заходів, спрямованих на відродження національно-патріотичного виховання та більш активного залучення молоді до громадського життя.

Громадянська освіта з акцентом на залучення громадян є досить поширеною тенденцією в Україні, особливо в процесі розвитку міст та місцевого розвитку. Незважаючи на це, нові інноваційні та творчі форми залучення не відображені в освітніх підходах зацікавлених сторін як такі, що пов’язані з громадянською освітою. Однак цілком імовірно, що такі різні підходи можуть стати більш зв’язними у найближчому майбутньому [4].

Розуміння важливості громадянської освіти для формування активного громадянина зумовлює ту увагу, яку приділяють уряди європейських країн та органи Ради Європи і Європейського Союзу розробці концепцій та програм з громадянської освіти. Так, на початку ХХ ст. Рада Європи приймає широку програму з навчання демократичної громадянськості та прав людини (Education for Democratic Citizenship and Human Rights), для реалізації якої розробляє рекомендації та інші документи, де громадянська освіта набуває значення і форми виховання демократичної громадянськості (Citizenship education). Зокрема, у Британській національній програмі навчання громадянськості акцентується увага саме на формуванні активного громадянина і демократії участі [1].

Європейці теж усвідомлюють проблеми, з якими стикається організація ефективної демократичної громадянської освіти. Так, К.Дьюер, описуючи організацію громадянської освіти в Німеччині, виокремлює такі проблеми в її розвитку: невизначений статус цієї дисципліни в шкільній програмі, надмірність регулятивного втручання з боку міністерств і відомств, а також адміністрацій шкіл щодо змісту і форм громадянської освіти, надмірний академізм, прагнення до самоізоляції та особливі проблеми для Східної Німеччини, де громадяни й досі є вірними цінностям соціалістичного минулого. Водночас К.Дьюер також перелічує проблеми, що притаманні майже всім європейським країнам: недостатність ресурсів (як кадрових, так і фінансових); поведінка політичних еліт, що суперечить громадянським чеснотам; зниження активності виборців; дефіцит інноваційних підходів до громадянської освіти; розрив змісту громадянської освіти з реаліями повсякденного життя та політичною практикою. Громадянській освіті в Україні теж притаманні всі ці недоліки і проблеми, навіть більшою мірою, ніж іншим європейським країнам, оскільки ми не маємо традицій суспільного життя за наявності демократичних політичних інститутів [3].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, громадянська освіта є імперативом формування та розвитку українського громадянського суспільства на сучасному етапі. Ураховуючи процеси євроінтеграції, основними напрямками подальших досліджень можуть бути такі:

- необхідність розробки вітчизняної нормативної бази в галузі громадянського виховання на підґрунті відповідних документів провідних європейських країн і міжнародних інститутів та передбачення відображення громадянської освіти в державному бюджеті України;

- у процесі формування та реалізації освітньої політики України необхідно передбачити впровадження європейських стандартів громадянської освіти, чого вимагає Європейський вибір України. Так, Хартія Ради Європи “Освіта для демократичного громадянства і освіта прав людини” рекомендує країнам-членам уключити в навчальні плани початкової (elementary), основної (secondary) та старшої школи (high school) дисципліни з демократичного громадянства та прав і свобод людини [10];

- дисципліни суто з громадянської освіти з акцентом на формуванні демократичної громадянськості (Education for democratic citizenship) необхідно включити до складу базових та затвердити їх у контексті стандартів МОН початкової, базової, повної середньої, вищої освіти;

- громадянська освіта має бути практично налаштована, що передбачає знайомство з діяльністю органів державної влади і громадських організацій, позакласних громадянських акцій і участі в громадських організаціях та введення учнівського самоврядування в школі;

- упровадження громадянської освіти в загальну систему освіти нашої країни має передбачати підготовку і підвищення кваліфікації вчителів, моніторингу стану викладання дисциплін з громадянської освіти;

- держава має сприяти створенню умов для формування спеціальних платформ для співпраці між провайдерами громадянської освіти;

- в умовах наявності в Україні різних регіональних ідентичностей і цінностей варто в громадянській освіті зосередитися на формуванні демократичної громадянськості, особливо толерантності та рівності прав і свобод громадян незалежно від їх етнічного, національного, соціального походження.

Слід констатувати, що в Україні на сучасному етапі демократичні інститути ще не працюють належним чином, наявні недемократичні політичні практики, корупція, неформальні форми реалізації інтересів, порушення Конституції не тільки серед пересічних громадян, а й серед можновладців. Тому сьогодні громадянська освіта радше дає знання належного, того, як повинно бути. Однак це не свідчить про її неефективність або про непотрібність упровадження громадянської освіти (як елементу системи освіти в цілому), оскільки саме розрив між реальністю й європейськими цінностями і спонукає до втілення останніх. Так, можна спрогнозувати, що врахування окреслених вище питань у процесі реформування системи освіти в Україні однозначно сприятиме зміцненню українського громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Citizenship: Programme of study for key stage 3 and attainment target (extract from National Curriculum 2007) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://curriculum.qcda.gov.uk/uploads/QCA-07-3329-pCitizenship3_tcm8-396.pdf

2. What is Education for Democratic Citizenship and Human Rights? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/1_What_is_EDC_HRE/What_%20is_EDC_en.asp

3. Амельченко Н. Аналіз сучасних навчальних програм щодо громадянської освіти та політичної системи України [Електронний ресурс] / Н. Амельченко. – Режим доступу : http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Analiz-Amelchenko_red.pdf

4. *Боренько Я.* Громадянська освіта в Україні [Електронний ресурс] / Я. Боренько. – Режим доступу : http://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/171108_citizenship-education-Ukraine-ukr_YB.pdf
5. Всеукраїнське опитування громадської думки на тему “Громадянська обізнаність в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cehrin.org.ua/chrin-ngo/wp-content/uploads/2015/11/Civic-literacy-brief-Ukr.pdf>
6. *Гаєвська Л. А.* Освіта як чинник становлення громадянського суспільства [Електронний ресурс] / Л. А. Гаєвська. – Режим доступу : <http://intkonf.org/gaevska-la-osvita-yak-chinnik-stanovlennya-gromadyanskogo-suspilstva/>
7. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України : поточна редакція, прийняття від 05 верес. 2017 р., документ 2145-19. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
8. Концепція громадянської освіти і виховання в Україні (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/doc_30112012.doc
9. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки [Електронний ресурс] : поточна редакція від 26 лют. 2016 р., документ 68/2016. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>
10. Освіта для демократичного громадянства і освіта прав людини. Хартія Ради Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.coe.int/uk/web/compass/council-of-europe-charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education>
11. Про затвердження Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2016–2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 берез. 2017 р. № 148-2016-п. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF>
12. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 груд. 2016 р. № 988-р. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249613934>
13. Распутывание связей между культурой и институтами на примере эмансипации человечества [Электронный ресурс] / К. Вельцель, Р. Инглхарт, Э. Александер, Э. Панарин. – Режим доступу : http://www.jourssa.ru/sites/all/files/volumes/2012_4x
14. Соціологічне дослідження “Молодь України 2017” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dsmsu.gov.ua/media/2017/11/16/13/Molod_Ykrayini_2017.pdf

REFERENCES

1. Citizenship: Programme of study for key stage 3 and attainment target (extract from National Curriculum 2007) (2007), available at: http://curriculum.qcda.gov.uk/uploads/QCA-07-3329-pCitizenship3_tcm8-396.pdf (accessed 30 November 2017).
2. What is Education for Democratic Citizenship and Human Rights? (2017), available at: http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/1_What_is_EDC_HRE/What_%20is_EDC_en.asp (accessed 30 November 2017).
3. Amel'chenko N. (2017), Analiz suchasnykh navchalnykh prohram shchodo hromadianskoi osvity ta politychnoi systemy Ukrainy [Analysis of modern curricula on civic education and political system of Ukraine], available at: http://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/Analiz-Amelchenko_red.pdf (accessed 30 November 2017).
4. Boren'ko Y. (2017), Hromadianska osvita v Ukraini [Civic Education in Ukraine] available at: http://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/171108_citizenship-education-Ukraine-ukr_YB.pdf (accessed 30 November 2017).

5. Vseukrayinske opituvannya gromadskoyi dumki na temu “Gromadyanska obiznanist v Ukrayini” (2016) [All-Ukrainian Public Opinion Survey on “Civic Awareness in Ukraine”] available at: <http://cehrin.org.ua/chrin-ngo/wp-content/uploads/2015/11/Civic-literacy-brief-Ukr.pdf> (accessed 30 November 2017).
6. Haevs’ka L. (2007) Osvita yak chinnik stanovlennya gromadyanskogo suspilstva [Education as a factor in the formation of civil society] available at: <http://intkonf.org/gaevska-la-osvita-yak-chinnik-stanovlennya-gromadyanskogo-suspilstva/> (accessed 30 November 2017).
7. Verhovna rada Ukrayiny (2017) Zakon Ukrainy “Pro osvitu” potochna redaktsiia – Pryiniattia vid 05.09.2017, Dokument 2145-19 [Law of Ukraine “On Education” current version – Adoption of 05.09.2017, Document 2145-19] available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (accessed 30 November 2017).
8. Kontsepsiia hromadianskoi osvity i vykhovannia v Ukraini (Proekt) (2012) [The Concept of Civic Education and Education in Ukraine (Project)] available at: http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/doc_30112012.doc (accessed 30 November 2017).
9. Natsionalna stratehiia spryiannia rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini na 2016–2020 roky. Potochna redaktsiia vid 26.02.2016, Dokument 68/2016 (2016) [National Strategy for Promoting the Development of Civil Society in Ukraine for 2016-2020. Current revision from 02/26/2016, Document 68/2016] available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/68/2016> (accessed 30 November 2017).
10. Council of Europe (2010) Osvita dlia demokratychnoho hromadianstva i osvita prav liudyny. Khartiia Rady Yevropy [Education for democratic citizenship and the education of human rights. Council of Europe Charter] available at: <https://www.coe.int/uk/web/compass/council-of-europe-charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education> (accessed 30 November 2017).
11. Kabinet Ministriv Ukrainy (2016) Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy “Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy “Molod Ukrainy” na 2016-2020 roky ta vnesennia zmin do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy” vid 31.03.2017 r. №148-2016-p. [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of the State Target Social Program” Youth of Ukraine “for 2016-2020 and amending certain resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine” of 31.03.2017 № 148-2016-p.] available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/148-2016-%D0%BF> (accessed 30 November 2017).
12. Kabinet Ministriv Ukrainy (2016) Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy “Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy “Molod Ukrainy” na 2016–2020 roky ta vnesennia zmin do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy” vid 31.03.2017 r. № 148-2016-p. [On Approval of the Concept for the Implementation of the State Policy in the Field of General Secondary Education Reform “New Ukrainian School” for the period up to 2029: The Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 14, 2016 No. 988-p] available at: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249613934> (accessed 30 November 2017).
13. Rasputyivanie svyazey mezhdu kulturoy i institutami na primere emansipatsii chelovechestva / Veltsel, K., Inglehart, R., Aleksander, E. and Panarin, E. [Unraveling the links between culture and institutions by the example of the emancipation of mankind] Zhurnal sotsiologii i sotsialnoy antropologii. – Vol. 15. – 2012. – № 4 (63).
14. Ministerstvo molodi ta sportu Ukrainy (2017) Sotsiolohichne doslidzhennia “Molod Ukrainy 2017” [Sociological research “Youth of Ukraine 2017”]. – Available at: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2017/11/16/13/Molod_Ykrayini_2017.pdf (accessed 30 November 2017).

SUMMARY

Problem setting. In view of social transformations and their transformations in the education system, the issue of civic education plays an important role in shaping of the citizen and his civic

culture. There is still no continuous system of civic education in educational institutions, which would include a complex of social and humanitarian subjects combined with a multitude of interdisciplinary connections today in Ukraine. There is no clear definition of the structure of the system of civic education, which at the same time would be convenient for implementation in the system of national education.

Recent research and publications analysis. There is the analysis of modern normative legal acts, with educational programs and the issue of education of citizenship in Ukraine in researches of scientists (N.Amelchenko, Y.Borkenko, M.Vishke, I.Galaktionova, O.Zhadko, M.Ivanov M.Latsiba etc.). At the same time, attention is not paid to determining the proper functioning of education as an imperative for the development of civil society.

The paper objective – analysis of the functioning of civic education in Ukraine in present and determining the ways of its proper functioning for the development of civil society.

The paper main body. The results of sociological researches demonstrate the gaps in civic education in society. Today, in Ukraine, the problem of civic education is beyond educational reform. For example, there is not specifically mentioned on civil education in the “Concept for the implementation of state policy in the sphere of reforming general secondary education”. However, other documents determine the importance of forming the conscious citizens.

In general, civic education was not been officially the subject of separate teaching and training until today. National-patriotic education since the proclamation of independence was more important, therefore, educational approaches seemed to be a mixture of instruments aimed at resolving the dilemmas between national education in the sense of patriotism and civic education in the sense of the fundamental values of human rights and democracy. Positive changes from 2014 are that civic education is presented in the normative system separately, but the basis of the educational reform itself is the competence approach.

In modern documents of the European Institutions (first of all, of the Council of Europe) the emphasis in civic education is on the formation of just democratic citizenship.

The governmental approach to civic education in Ukraine today is based on cooperation with a group of non-state experts, which work with international donors. The Ministry of Education and Science of Ukraine is the main partner in international civic education projects funded by the Council of Europe with the participation of various civil society organizations at the level of formal education (Democratic School, New Age, Teachers for Democracy and Partnership etc.). There are no special networks or platforms for cooperation between civic education providers in Ukraine. Therefore, there are many unrelated projects and educational programs and concepts may contradict each other.

Civic education with an emphasis on citizen engagement is a widespread trend in Ukraine, especially in the process of urban development. In spite of this, new innovative and creative forms of engagement are not reflected in the educational approaches of stakeholders as those related to civic education. However, it is likely that such different approaches may become more coherent in the near future.

Conclusions of the research. Civic education is an imperative for the formation and development of Ukrainian civil society in present (taking into account the processes of European integration) and the following can be main directions of its activities:

- the need to develop a Ukrainian normative framework in the field of civic education based on relevant documents from leading European countries and international institutions;
- predicting the reflection of civic education in the state budget of Ukraine;
- introduction of civic education in the general education system should include the training and qualification of teachers, the monitoring of the state of teaching of subjects in civic education;
- the state should facilitate the creation of conditions for the formation of special platforms for cooperation between civic education providers;
- focusing on the formation of democratic citizenship in civic education etc.

It can be predicted that the taking into account the above issues in the process of reforming the education system in Ukraine will clearly contribute to strengthening Ukrainian civil society.